

Turinys

Pratarmė / 7

Muzikos atlikimo nuorodos / 9

Žodynėlio sandara / 18

Leksikografiniai šaltiniai / 24

Santrumpos / 26

Anglų, italų, prancūzų, vokiečių–lietuvių kalbų
muzikos atlikimo nuorodos / 27

Rusų–lietuvių kalbų muzikos atlikimo nuorodos / 103

Lietuvių–italų kalbų muzikos atlikimo nuorodos / 133

Muzikos atlikimo nuorodų santrumpos / 178

SONATE No. 15.

K. V. 205.

Allegro $\text{♩} = 126$

a)

Ft. *f*

1 1 3 4 2 5 3

f *p* *f* *p* *sf* *p* *f subito*

5 4 3 1 4 2 3 1 4 2 3

sf *p*

3 2 3 1 3 2 1 3 2 1 2 1 2 1 2 1

f

3 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1

cresc.

1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2

a)

Pratarmė

Dėstydamas Klaipėdos universiteto Menų fakultete (dabar – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Klaipėdos fakultetas) pastebėjau, kad būsimiems atlikėjams, dirigentams, muzikos teoretikams labai trūksta patogaus informacijos šaltinio, kuriame jie galėtų lengvai ir greitai susirasti įvairių kalbų muzikos atlikimo nuorodų atitikmenis lietuvių kalba.

Muzikos terminai yra specifinė bet kurios kalbos žodyno dalis, todėl kai kurių iš jų apibrėžtys nesutampa su pagrindinėmis žodžių reikšmėmis, nurodytomis bendruosiuose žodynuose.

Atsiradus internetui muzikos terminologija ėmė sparčiai plisti įvairiomis Europos kalbomis, todėl specialistams darėsi vis sunkiau tiksliai interpretuoti svetimomis kalbomis užrašytas muzikos atlikimo nuorodas. Atsirado poreikis specializuotiems atskirų meno šakų ir pošakių terminų žodynams. Dėl šios priežasties ėmiausi sudaryti muzikos atlikimo nuorodų žodynėlį ir inicijuoti jo išleidimą. Sudarydamas šį žodynėlį daugiausia rėmiausi 2000–2007 metais Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto (nuo 2010 metų – Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras) išleista *Muzikos enciklopedija* bei 1975 metais Antano Krutulio parengtu *Muzikos terminų žodynu*. Kiti leksikografiniai šaltiniai užsienio kalbomis nurodyti atskirai pridėtame sąrašė.

Šiame žodynėlyje pateikiamos dažniausiai vartojamos muzikos atlikimo nuorodos anglų, italų, prancūzų, vokiečių, rusų kalbomis ir jų atitikmenys lietuvių kalba bei muzikos atlikimo nuorodos lietuvių–italų kalbomis. Žodynėlis skirtas tiek profesionaliems muzikams – kompozitoriams, atlikėjams, dirigentams, pedagogams, tiek būsimiems muzikantams ir muzikos mėgėjams.

Nekeliant uždavinio aprėpti didžiąją dalį šiuolaikinės muzikos terminologijos, žodynėlyje stengiamasi pateikti tik labiausiai paplitusias kitų kalbų ir jų lietuviškų atitikmenų muzikos atlikimo nuorodas. Išliko ir nemažai senovinės muzikos nuorodų, kurios ir šiandien gali būti reikalingos atlikėjams, istorikams ir teoretikams.

Terminija nuolat keičiasi ir vystosi, todėl ir žodynelis – tobulintinas. Pasirenkant vieną ar kitą terminą labai svarbi ir nuomonių įvairovė. Iš anksto dėkoju už visas pareikštas kritines pastabas ir racionalius pasiūlymus.

Ypač esu dėkingas prof. dr. Albinui Drukteiniiui už nuoširdų ir pasiaukojamą darbą redaguojant šį žodynelį.

Petras Jokubauskas

Muzikos atlikimo nuorodos

Muzikos atlikimo nuorodos (AN) – tai muzikos terminai, kurie nurodo muzikos kūrinio atlikimo tempą, dinamiką, charakterį ir techniką.

Tempo nuorodos

Pagrindinio tempo nuorodos pirmoji raidė rašoma kūrinio pradžioje virš metro rodiklio. Tempo nuorodos atstumas nuo penklinės priklauso nuo natų, esančių ant pridėtinių linijų. Tempo pavadinimas visada rašomas didžiąja raide ir paryškintu šriftu virš visų kitų galimų nuorodų, tokių kaip *solo*, *con sordino*, *unisono* ir panašių.

Sudėtinių tempo nuorodų (**Allegro moderato**, **Andante sostenuto**, **Andantino con motto** ir pan.) atskiri žodžiai į kitą puslapį nekeliami, bet rašomi vienas po kito dviem eilutėmis.

Kartais vietoje įprastos tempo nuorodos teikiama žanrinė nuoroda, pvz.: **Tempo di minuetto**, **Tempo di valse**, **Tempo di marcia**.

Kartu su pagrindinio tempo pavadinimu gali būti vartojamos pagalbinės nuorodos: **Allegro ma non troppo** – greitai, bet nelabai, **Allegro non troppo** – nelabai greitai, **Molto adagio** – labai lėtai.

Laikiniems tempo pakitimams žymėti vartojamos tarpinio tempo nuorodos, pvz.: **accelerando** – palaiptinai greitinant, **slargando** – plečiant, lėtinant, **ritenuto** – staiga (dažniausiai trumpam) sulėtinant. Keičiantis tempui pirmoji nuorodos raidė rašoma virš tos takto dalies, nuo kurios prasideda naujas tempas. Laipsniškam arba nežymiam tempo pakitimui žymėti vartojami žodžiai **poco a poco**, pvz.: **accelerando poco a poco** – po truputį greitinant, **rallentando poco a poco** – po truputį lėtinant. Grįžimas į buvusį tempą žymimas nuoroda **a tempo**.

Dinamikos nuorodos

Dinamikos nuorodos yra trijų rūšių: raidinės, žodinės ir grafinės.

Raidinės nuorodos yra italų kalbos žodžių santrumpos: *ppp* (*pianopianissimo, pianississimo*) – tyliausiai, *pp* (*pianissimo*) – labai tyliai, *p* (*piano*) – tyliai, *mp* (*mezzo piano*) – vidutiniškai tyliai, *mf* (*mezzo forte*) – vidutiniškai garsiai, *f* (*forte*) – garsiai, *ff* (*fortissimo*) – labai garsiai, *fff* (*fortefortissimo, fortississimo*) – garsiausiai. Didžiausias garsumas žymimas *ffff* ir *fffff* (*forte possibile, fortississimo possibile*) – kuo garsiau, mažiausias – *pppp* (*piano possibile, pianississimo possibile*) – kuo tyliau.

Instrumentinėje muzikoje dinamikos raidinės nuorodos rašomos po natomis, vokalinėje muzikoje – virš natų.

Raidinės dinamikos nuorodos rašomos tiesiai po natomis, kurioms jos priklauso, tačiau jeigu jos trukdo žemiau esančios penklinės natoms, gali būti rašomos per 1–2 mm kairiau.

Dinaminiai akcentai žymimi žodžių santrumpomis *sf* (*sforzando*) ir *sfz* (*sforzato*) – akcentuojant, pabrėžiant. Prie dinaminų akcentų galima priskirti ir šias raidines nuorodas: *fp* (*forte piano, fortepiano*) – tą patį garsą atlikti garsiai ir tuoj pat tyliai, *pf* (*piano forte, pianoforte*) – tą patį garsą atlikti tyliai ir tuoj pat garsiai. Šios santrumpos rašomos tiesiai po natomis, kurioms jos priklauso.

Dinamikos niuansai žymimi raidines nuorodas jungiant su žodžiais *meno*, *più*, *sempre*, *subito*: *meno f* – ne taip garsiai (tyliau); *meno p* – ne taip tyliai (garsiau); *più f* – garsiau negu *forte*; *più p* – tyliau negu *piano*; *sempre f*¹ – visada garsiai; *sempre p* – visada tyliai; *subito f* – staiga garsiai; *subito fff* – staiga labai garsiai; *subito p* – staiga tyliai; *subito pp* – staiga labai tyliai.

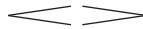
Garso stiprumo didinimas žymimas žodžiu *crescendo* arba dažniausiai jo santrumpa *cresc.* Garso stiprumo mažinimas žymimas žodžiu *diminuendo* arba santrumpa *dim.* Laipsniško garso stiprumo mažinimui žymėti kartais vartojamas žodis *decrescendo* arba santrumpa *decresc.*

¹ Žodžiai *sempre* ir *subito* su raidinėmis dinamikos nuorodomis dažnai jungiami ir atvirkštine tvarka: *f sempre*, *p sempre*, *f subito*, *ff subito*, *p subito*, *pp subito*.

Lėtam bei nuosekliam garso stiprumo kitimui žymėti prie minėtų terminų pridedami žodžiai *poco, poco a poco* – pamažu, šiek tiek, truputį: *crescendo poco*² (*cresc. poco*), *crescendo poco a poco*, (*cresc. poco a poco*) – pamažu stiprinant garsumą, *diminuendo poco* (*dim. poco*), *diminuendo poco a poco* (*dim. poco a poco*) – pamažu mažinant garsumą.

Didesniam garso stiprumo kitimui žymėti pridedami žodžiai *molto* – labai, daugiau: *crescendo molto* (*cresc. molto*) – labai stiprinant garsumą, *diminuendo molto* (*dim. molto*) – labai mažinant garsumą.

Vieno dviejų taktų ribose patogiau naudoti grafinius dinamikos kitimo ženklus:

Kūrinio dinamiką žymintys grafiniai ženklai rašomi tiksliai nurodant dinamikos kitimo pradžią ir pabaigą.

Dinamikos nuorodos rašomos tam tikra tvarka:

1. Vokaliniuose kūrinuose solistui arba chorui ir fortepijonui, kai vokalinė partija užrašyta vienoje penklinėje, dinamikos nuorodos rašomos virš solisto arba choro partijos ir tarp fortepijono penklių. Jeigu vokalinis kūrinys yra be literatūrinio teksto (vokalizės, koncertai balsui), dinamikos nuorodos rašomos po partija.
2. Choro *a capella* ir choro su fortepijono akompanimentu partitūrose dinamikos nuorodos rašomos virš kiekvienos choro partijos ir tarp fortepijono penklių. Dvi choro partijas rašant vienoje penklinėje, dinamikos nuorodos žymimos virš penklinės. Jeigu viena iš partijų įstoja anksčiau, dinamikos nuorodos kiekvienai partijai žymimos atskirai jos įstojimo metu: viršutinei – virš partijos, apatinei – po partija.
3. Orkestro partitūrose dinamikos nuorodos žymimos po kiekviena partija. Dvi partijas rašant vienoje penklinėje priešingų krypčių koteliais, viršutinei partijai dinamikos nuorodos žymimos virš partijos, apatinei – po partija. Dvi partijas rašant vienoje penklinėje vienos krypties koteliais, dinamikos nuorodos žymimos vieną kartą po penkline.

² Šie žodžiai kartais rašomi ir atvirkščia tvarka: *poco cresc.*, *poco a poco cresc.*; analogiškai ir terminai *poco dim.*, *poco a poco dim.*, tačiau manoma, kad ši žodžių eilės tvarka yra nelabai patogi, ypač keliant žodžius į kitą eilutę.

Jeigu fortepijono, akordeono, arfos ir panašiose partijose, užrašytose dviejose penklinėse, atsiranda skirtinga dinamika kairei ir dešinei rankai, dinamikos nuorodos žymimos atskirai po kiekviena penkline.

Žodinės dinamikos nuorodos, sujungtos su tempo nuorodomis **crescendo ed accelerando**, **cresc. ed accel.** (palaipsniui stiprinant garsą ir greitinant), **diminuendo e rallentando**, **dim. e rall.** (palaipsniui tildant garsą ir lėtinant), rašomos tarpinių tempo nuorodų tvarka.

Atlikimo charakterio nuorodos

Muzikinei idėjai išraiškingai atskleisti vartojamos atlikimo charakterio nuorodos, kurios sudaro bene didžiausią šio žodynėlio dalį. Iš kitų kalbų į lietuvių kalbą jos verčiamos praeiviskiais, pvz.: *cantabile* – dainingai, *con anima* – jausmingai, *tranquillo* – ramiai. Kai vienu lietuvišku atitikmeniu nebeįmanoma atskleisti visų galimų termino reikšmės niuansų, pagal tradiciją pateikiama keletas lietuviškų žodžių (kartais net su trumpais paaiškinimais skliaustuose), pvz.: *subito* – netikėtai, staiga, ūmai, akimirksniu, tuoj pat; *stentando* – svariai, sulaikant, vėlinant (turi artikuliacijos reikšmę, panašią į *pesante*); *stesso, lo stesso tempo* – toks pat (koks buvęs) vienodas tempas (nepriklausomai nuo to, ar keičiasi metras).

Atlikimo charakterio nuorodos visada rašomos pasviruoju šriftu. Vokaliniuose kūriniuose jos rašomos virš kiekvienos choro ar solisto partijos, orkestro partitūrose ir vokaliniuose kūriniuose be literatūrinio teksto (vokalizės, koncertai balsui) atlikimo charakterio nuorodos rašomos po kiekviena partija. Instrumentiniuose kūriniuose, užrašytuose dviejose penklinėse, atlikimo charakterio nuorodos rašomos tarp penklinių.

Kai kurios charakterio nuorodos vartojamos kaip pagrindiniai tempo pavadinimai³:

³ Tokios nuorodos rašomos kūrinio pradžioje didžiąja raide, paryškintu šriftu. Pirmoji raidė rašoma virš metro rodiklio. Charakterio nuorodas, rašomas vietoje pagrindinių tempų pavadinimų, tikslinga papildyti metronominėmis tempo nuorodomis.

Agitato – neramiai, audringai
Amoroso – švelniai, meiliai, aistringai
Appassionato – aistringai, karštai
Espressivo – išraiškingai, ekspresyviai
Gaio – gyvai, linksmai, žaismingai
Lugubre – niūriai, liūdnei, gaudžiai
Maestoso – rimtai, iškilmingai
Marciale – kaip maršas
Marziale – karingai, ryžtingai, veržliai
Patetico – patetiškai
Pesante – sunkiai, svariai
Risoluto – ryžtingai, energingai, tvirtai, drąsiai
Tranquillo – ramiai
Vigoroso – energingai, žvaliai

Tempo pavadinimai dažnai jungiami su atlikimo charakterio nuorodomis:

Adagio cantabile – lėtai ir dainingai
Adagio cantabile ed espressivo – lėtai, dainingai ir išraiškingai
Allegretto scherzando – greitokai, linksmai ir žaismingai
Allegro agitato – greitai, neramiai, audringai
Allegro drammatico – greitai, dramatiškai
Andante cantabile – gana lėtai, ramiai ir dainingai
Presto con fuoco – labai greitai, ugingai

Techninės nuorodos

Techninėmis nuorodomis žymimas garso išgavimo būdas, atlikimo charakteris, atlikėjų kiekybinis santykis, partijų ir pultų numeracija, instrumentų keitimas arba perderinimas ir kita.

Žodinės techninės nuorodos rašomos stačiuoju (kartais – pasviruoju) šriftu virš penklinės:

al taco, al tallone – apatine stryko dalimi prie trinkelės;
 aperti, aperto – atvirai, be dusliklio;
 a punta d'arco, a. p. d'arco – stryko laibgaliu;
 campana in aria, camp. in aria – pakeltomis žiotimis, nukreiptomis į klausytojų pusę;

colla bacchetta di fetto (di Triangolo), bacch. di fetto – metaline trikampio lazdele;
 colla bacchetta di legno (di Tamburo), bacch. di legno – medine mažojo būgno lazdele;
 coll legno – stryko kotu;
 colle verghe – šluotelėmis;
 col lunga arco – visu stryku;
 con pollice – nykščiu (per būgnelį);
 coperto, coperti – prislopintai (valterna groti į jos žiotis įkišus ranką, timpanais groti juos pridengus kokia nors medžiaga);
 con sordino, con sord. – su surdina (duslikliu);
 modo ordinario, ord. – įprastu būdu⁴;
 padiglione in alto, padigl. in alto – aukštyn pakeltomis žiotimis, nukreiptomis į klausytojų pusę;
 pizzicato, pizz. – griežiant strykiniais instrumentais stygas užgauti dešinės rankos pirštu;
 senza sordino, senza sord. – be surdinos;
 sul ponticello, sul pontic. – (griežti) prie tiltelio;
 sul tasto – (griežti) prie postygio;
 via sordini – nuimti surdinas.

Reikia atkreipti dėmesį į technines nuorodas, kuriomis žymimas atlikėjų kiekybinis santykis, partijų ir pultų numeracija, instrumentų keitimas arba perderinimas:

sola – solinis atlikimas instrumentais, kurių pavadinimai yra moteriškosios giminės (*Viola, Celesta, Arpa, Tromba, Tuba*);
 sole – grupinis solo atlikimas instrumentais, kurių pavadinimai yra moteriškosios giminės (*Viole, Celeste, Arpe, Trombe, Tube*);
 soli – grupinis solo atlikimas instrumentais, išskyrus instrumentus, kurių pavadinimai yra moteriškosios giminės⁵;
 solo – solinis atlikimas visais instrumentais, išskyrus instrumentus, kurių pavadinimai yra moteriškosios giminės;

⁴ Ši nuoroda būtinai rašoma pasibaigus grojimui ypatingu būdu, pvz., po *padiglione in aria* arba po *colla bacchetta di fetto*.

⁵ Solinės timpanų ir varpelių partijos žymimos daugiskaita: *Timpani soli, Campanelli soli*.

- tutti – visi (tik altams rašoma: *Viola-tutte*)⁶;
- altri – visa grupė be solistų (tik altams rašoma: *Viola-altri*);
- a 2 (a due) – dviese (orkestro partitūroje reiškia, kad vieną partiją turi atlikti du instrumentai unisonu, pvz.: pirmoji ir antroji fleita, antroji ir ketvirtoji valtorna);
- a 3 (a tre) – trise (orkestro partitūroje reiškia, kad vieną partiją turi atlikti trys instrumentai unisonu, pvz., I, II ir III trombonai);
- divisi, div. – vienerūšius instrumentus arba choro balsus padalyti į dvi grupes;
- non divisi, non div. – ne *divisi* (dvigubas natas ir akordus turi atlikti visi dalyviai);
- unisono, unis. – visai grupei groti kartu (rašoma po nuorodų *divisi, div.*);
- cambia in – pakeisk į, pvz.: **Ob. II cambia in C. ingl.** – nuoroda II obojui groti anglų ragu;
- muta – keisti (vieno derinimo instrumentą pakeisti kito derinimo instrumentu, pvz.: **Cl. B_♭ muta in Cl. A – B_♭** derinimo klarnetą pakeisti A derinimo klarnetu). Nuoroda perderinti arfą rašoma tarp penklinių, tačiau žodžiai **muta in** nevartojami, pvz.:
- a) E_♭, C_♯m, arba Es-dur, cis-moll ir pan. (perderinti visą garsaeilį);
  - b) C_♯, A_♭ arba Cis, As ir pan. (perderinti atskirus garsus).

Žodinės techninės nuorodos, žyminčios muzikos atlikimo charakterį, pagal tradiciją rašomos pasviruoju šriftu po instrumentinės partijos penkline ir virš vokalinės partijos penklinės. Instrumentiniuose kūriniuose fortepijonui, arfai, akordeonui ir kitiems instrumentams jos rašomos tarp penklinių. Žemiau pateikiamos dažniausiai vartojamos šios rūšies nuorodos:

- accentuare* – pabrėžti, išskirti, kirčiuoti;
- détaché* (pranc.) – kiekvieną garsą išgauti braukiant stryką nauja kryptimi jo neatitraukiant nuo stygos, tačiau nutrūkstamais, staigiais judesiais;

⁶ Instrumentinėms partijoms nuorodos *sola, sole, soli, solo, tutti* rašomos mažąja raide, vokalinėms – didžiąja.

- legato* – rišliai, jungiant, be pertraukos pereinant nuo vieno garso prie kito;
- marcato* – pabrėžiant, akcentuojant, išskiriant garsą, motyvą, melodinę liniją;
- martellato* – kirčiuotasis *staccato* (smuiko technikoje – griežimas trumpais, ryškiais stryko judesiais);
- portamento* – sklandžiai, nenutrūkstamai pereinant nuo vieno garso prie kito;
- saltando, saltato, saltelato* – šokčiojant;
- spiccato* – garsą išgauti leidžiant strykui kristi ant stygos, nuo kurios šis tuoj pat atsoka;
- staccato* – groti ar dainuoti atskirais (nesujungtais) greit nutraukiamais garsais;
- tenuto* – tiksliai išlaikant garso ilgį ir stiprumą, tačiau šiuolaikiniuose (ypač vokaliniuose) kūrinuose dažniausiai reiškia nedidelį garso arba akordo pratęsimą, užlaikymą.

Šios trys techninės atlikimo nuorodos rašomos po apatine penkline:

- una corde* – viena styga (f-nu skambinti nuspaudus kairįjį pedalą);
- tre corde* – trimis stygomis (f-nu skambinti atleidus kairįjį pedalą);
- tutte (le) corde* – visomis stygomis (f-nu skambinti atleidus kairįjį pedalą).

Vengiant daugkartinių nuosekliai pasikartojančių grafinių ženklų, vartojamos nuorodos: *sempre* (visada, nuolat), *simile, sim.* (toliau atlikti taip pat, kaip ir anksčiau); *sempre* rašomas kartu su kitomis žodinėmis nuorodomis, pvz.: *sempre legato* arba *legato sempre*; *sempre staccato* arba *staccato sempre*.

Grafinės techninės nuorodos visada rašomos virš penklinės (išskyrus pedalizaciją):

- ▣ – *tiré* (pranc. „traukiamas“) – traukti stryką žemyn, nuo trinkelės į laibgalį;
- ▽ – *poussé* (pranc. „stumiamas“) – stumti stryką aukštyn;

- + – a) prislopintas valtornos garsas, gaunamas dešinės rankos plaštaka užkišant žiotis; b) strykinių instrumentų kairės rankos *piccato*. Ženklas žymimas virš kiekvienos natos, atliekamos tokiu būdu;
- – natūralusis flažoletas arba atviras valtornos garsas. Ženklas rašomas virš pirmos natos, nuo kurios instrumento žiotys atidengiamos;
- 0 – styginio instrumento laisva styga arba pučiamojo instrumento natūraliosios gamos garsas;
- ♯ – pagalbinis violončelės stygos prispaudimas nykščiu;
- 8va – *ottava* – groti viena oktava aukščiau;
- 8vb – *ottava basso* – groti viena oktava žemiau;
- 15ma – *quintadecima* – groti dviem oktavomis aukščiau;
- 15^{mb} – *quintadecima basso* – groti dviem oktavomis žemiau.